

**Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta 2016 metų gruodžio 15 dieną Prezidento Kazio Griniaus
150-ųjų gimimo metinių minėjime**

Jūsų Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidente,

Gerbiamasis Seimo Pirmininke, seimo ir vyriausybės nariai,

Mieli Prezidento Kazio Griniaus gerbėjai, brangūs bičiuliai,

Šiandien prabilti apie šviesaus atminimo Prezidentą Kazį Grinių yra labai reikšminga ir prasminga.

Iš karto pasakiau žodžius „šviesaus atminimo“, nes ši asmenybė mano atmintyje ir mintyse visada iškyla pačia šilčiausia, pačia gražiausia dvasia.

Apie šį išskirtinį žmogų pasakyta daug išskirtinių žodžių, parašyta daug straipsnių, knygų – ir visus juos jungia būtent šviesa. Žmogaus šviesa, humaniškų vertybių šviesa, sąžiningo gyvenimo šviesa.

Lietuva turėjo ir turi tikrai daug šviesuolių.

Tačiau tokios asmenybės, koks buvo Kazys Grinius, man sutikti neteko. Laikau išskirtine likimo dovana, kad man teko gyventi Jo laikais, juo labiau – kad teko laimėti Jį asmeniškai pažinti ir bendrauti.

Istorinį Prezidento Kazio Griniaus vaidmenį jau aprašė ir dar ne kartą aprašys mokslininkai.

Tuo tarpu man Kazys Grinius itin įdomus kaip asmenybė, sujungusi dvi tautos gyvenimo epochas – XIX amžiaus tautinį atgimimą ir Vasario 16-osios Lietuvos kūrimą. Kazio Griniaus tėvai priklausė tai kartai, kuri turbūt labiausiai nukentėjo nuo carinės Rusijos represijų, pralaimėjus 1863-ųjų metų sukilimui. Vieno iš vienuolikos Grinių vaikų – Kazio Griniaus – vaikystė sutapo su vienu niūriausių tautos istorijos laikotarpiu. Tauta buvo be savo rašto, be savo studentų, engiama ir rusinama. Tačiau tai, už ką tėvų karta kovojo ištiesintais dalgiais, užaugusi Kazio Griniaus karta ėmė kovoti spausdintu žodžiu – per sieną perneštomis knygomis, visuomeninėmis kultūros draugijomis, ir pagaliau – lietuvių kultūriniu ir tautiniu atgimimu.

Jono Basanavičiaus „Aušra“, tapusi impulsu veikti. Ir „Varpas“ – kaip nuolatinis rūpestis ir atsakomybė, kaip nesibaigianti talka kartu su Vincu Kudirka, Povilu Višinskiu, Felicija Bortkevičiene, Jurgiu Šauliu, broliais Vileišiais, Žemaite ir daugybe kitų lietuvių gaivintojų. Kazys Grinius po Vinco Kudirkos mirties leidžiant „Varpą“, perėjo turbūt visas įmanomas leidėjo pozicijas: būrė kolektyvą, rūpinosi rankraščiais ir lėšomis, pats

redagavo straipsnius ir ištissus numerius, pats rašė – dažnai skirtingais slapyvardžiais užpildydamas leidinio didžiąją dalį.

Būtent čia, „Varpo“ puslapiuose, 1914 metais, kai daugeliui aukščiausia Lietuvos suvereniteto forma atrodė autonomija, Kazys Grinius paskelbia straipsnį „Apie šalies neprigulmybę“, kuriame, be kita ko, parašyti tokie žodžiai (kalba netaisyta):

„Išeina, kad šiaip ar taip žiūrint, Lietuvos autonomijos ir net politiškosios neprigulmybės klausimas nėra neišpildoma svajonė, utopija arba koks tai nepasiekiamas idealas. Jos įvykdymas yra galimas, žinoma, jeigu patys lietuviai bus to verti“. Citatos pabaiga.

Primenu – 1914-ieji metai, pasaulinio karo išvakarės. Kazys Grinius analizuoja galimą Europos vaizdą po didžiųjų pervartų, vertina Baltijos šalių perspektyvas ir daro tai labai taikliai. Todėl daug istorikų būtent Kaziumi Griniui priskiria Lietuvos nepriklausomybės idėjos prioritetą.

Šiandien tai skamba gražiai ir pakylėtai, tačiau tais metais Kazys Grinius už savo veiklą mokėjo labai skaudžiai – kratomis ir represijomis, suėmimu, tremtimi, kalėjimu.

O skaudžiausią tragediją išgyveno, kai pilietinio karo draskomoje Rusijoje nuo bolševikų rankos žuvo Jo pirmoji žmona Joana ir duktė Gražina, kai dar po pusės metų palaidojo savo dešimtmetį sūnų Jurgį. Aš sau iki šiol neatsakiau į klausimą, ar ne iš čia kilo šio žmogaus dvasinė ramybė, nusiteikimas dirbti, pasitikėjimas žmonėmis konkrečiai ir žmogiškumu apskritai. Ar ne todėl lemtingais 1926-aisiais, per savo gimtadienį priverstas atsisakyti einamų pareigų, Kazys Grinius sutiko demokratiškai perduoti Prezidento pareigas. Jis savo akimis matė, kas yra pilietinis karas, Jis geriau už kitus žinojo žmogaus gyvybės vertę ir kainą. Jis iš tikrųjų buvo humanistas, demokratas, liberalas – tik ne siaura partine, o vertybine prasme. Kaip ne kartą esu sakęs, žmogus, savo mąstymu ir nuostatomis gerokai aplenkęs savo istorinę ir politinę realybę.

Beje, netrūksta ir darbų, įrodančių Kazio Griniaus politiko talentą. Jis 1920 m. tapo Vyriausybės vadovu nuniokotoje, karo padarinių nualintoje Lietuvoje, sunkiai sprendžiančioje sunkiausias vidaus ir užsienio politikos užduotis. Tačiau 6-ojo Vyriausybės kabineto darbai neginčijami: tarpvalstybinė sutartis su Rusija, leidusi Lietuvai susitelkti tiek ūkio, kariuomenės, krašto tvarkymo klausimais. Sutartis su Latvija, kurios dėka mes ir šiandien turime Mažeikius bei Palangą. Valstybėje atsirado Lietuvos universitetas, Lietuvos dramos teatras, pradėta realiai rūpintis Čiurlionio paveikslų saugojimu ir restauravimu.

O svarbiausia – pradėtos kurti demokratinio šalies valdymo tradicijos. Simboliška, kad Kazys Grinius tapo pirmuoju Ministru pirmininku, paskirtu jau Seimo, o ne tarybos.

Simboliška, kad būtent Jis esmingai prisidėjo rengiant 1922-ųjų Lietuvos konstituciją. Simboliška ir iškalbinga, kad jis taikiai perdavė prezidento pareigas, tik tai išgavęs raštišką Antano Smetonos ir Augustino Voldemaro pažadą, kad Konstitucija nebus laužoma.

Daug yra gyvenimo sričių, apie kurias kalbant tenka minėti Kazio Griniaus pavardę ir pridurti: pirmasis. Arba vienintelis. Žmogus, nacių okupacijos metais gelbėjęs žydus ir tapęs Pasaulio Teisuoliu. Žmogus, gyvendamas

jau Amerikoje, rašęs peticijas galingųjų valstybių vadovams dėl Lietuvos okupacijos ir reikalaujamas „sustabdyti nesuvaldomą lietuvių tautos žudymą“. Žmogus, stovėjęs prie ne vienos partijos ištakų, rašęs jų programas.

Visa tai, neabejoju, dar sulauks deramo Lietuvos dėmesio ir įvertinimo. Apie Prezidentą Kazį Grinių dar bus rašomos knygos ir kuriami filmai. Na o aš nuoširdžiai dėkoju likimui už asmeninę pažintį su šiuo mūsų šviesuliu. „Aukštaičių 39“ – šis adresas Kaune buvo tapęs mano antraisiais namais: ten gyveno Prezidentas su žmona Kristina, su jų sūnumi Liūtu mes kartu traukdavom į Jono Jablonskio pradžios mokyklą, Aušros berniukų gimnaziją, kur redagavome ir leidome antinacinę spaudą. Su dėkingumu prisimenu, kad būtent Grinių šeima pasirūpino mano kelione iš pokario Europos į Ameriką ir leido pirmąsias dienas apsistoti jų namuose. Su didžiausia pagarba prisimenu Prezidento Kazio Griniaus paskutinius metus – kai jis, pasiremdamas lazdele, lėtai apskudavo ratą aplink savo gyvenamąjį kvartalą ir vėl grįždavo prie rašomojo stalo.

Su skausmu prisimenu 1950-ųjų birželio 3 dieną, kai nieko nenujausdamas eilinį kartą apsilankiau Grinių namuose Čikagoje. Kazys Grinius sunkiai sirgo, gulėjo lovoje. Aš daug fotografuodavau - tą dieną taip pat turėjau fotoaparata ir paprašiau Liūto Griniaus nufotografuoti mus su Prezidentu ir jo žmona Kristina. Deja, tai buvo paskutinė Prezidento nuotrauka – rytojaus dieną jis mirė.

Galėčiau kalbėti valandų valandas - daug prisiminimų, daug minčių. Bet pagrindinė vis dėlto ta, kad Prezidentas Kazys Grinius buvo to meto Lietuvos ženklas, Lietuvos simbolis. Lietuvos, kuri atlaikė carinės imperijos rusinimą, kuri išsaugojo save pasaulinio karo sukuryje ir ėmė kurti laisvą, demokratišką, modernią valstybę.

Dabar mes minime Ekscelencijos Kazio Griniaus 150- tąjį gimimo jubiliejų, bet esu tikras: ir šventiniams renginiams nuschūgus Kazys Grinius liks aktualus mums visiems savo istorine ir politine veikla, savo moderniu tiems laikams mąstymu, savo žmogiškosiomis vertybėmis, kurios niekada nenuvertėja.

Ačiū visiems, kurie galvoja taip pat!